

FORT GANSEVOORT

[פורטפוליו]

Portfolio: An Interview With Zoya Cherkassky About Her Solo Exhibition 'Pravda'
Hagit Peleg Rotern, February 7, 2018

זויה צ'רקסקי נאדי. צילומים בתערוכה: אלי פוזנר
שתפו

כל האמת בפנים: זויה לא מרחמת על אף אחד
ישראלים ותיקים, מזרחים, ילדים, רבנים – אף אחד לא יוצא טוב תחת העין החדה והמכחול הארסי של זויה צ'רקסקי-נאדי. אבל יותר מכולם מתגלות בתערוכה "פרבדה" במוזיאון ישראל הפנים המורכבות, הנעלבות, הנדהמות, המתנשאות והמשלימות-עם-המציאות של העולים משנות ה-90, שנפרדו מאמא-רוסיה ונקלעו לכאוס הישראלי סחרור קל עוטף את הצופים בכניסה לתערוכה "פרבדה" במוזיאון ישראל. הציורים הגדולים של זויה צ'רקסקי-נאדי מקיפים את החלל, מתחרים על תשומת הלב, מתלכדים בגודש של צבע והתרחשות, מציפים, כמעט גירוי רב-מדי לעיניים. לוקח רגע להתמקד ולהתחיל לעבור מציור אחד לאחר, ולהרכיב את תמונת המציאות שמציגה התערוכה כמכלול. אחר כך אפשר להבין שלא רק העיניים עובדות כאן, אלא הלב. תחושת ה"כמעט יותר מדי" הזו מושפעת מנושאי הציור, היוצרים עומס רגשי ומציפים רגשות לא קלים.

הציורים ישירים, בוטים, מתגרים ומעוררים אצל הצופים תגובות עזות (לעתים אפילו קולניות) (שנעות מגיחוך ומבוכה דרך בושה ועד לצחוק או להנהון של הבנה. התגובות משתנות מאדם לאדם, מרקע לרקע ומתרבות לתרבות – ממש כמו המגוון האתני שאחראי לסיטואציות הטעונוט והגרוטסקיות שהיא מלקטת, מעבדת ומשליכה לפתחנו. תערוכת היחיד הגדולה ביותר של צ'רקסקי-נאדי עד כה מוקדשת כולה לחוויות העלייה מברית המועצות לשעבר בשנות ה-90.

היא עצמה עלתה לארץ עם משפחתה ב-1991, בגיל 14, וחווית הקליטה שלה כאן לא הייתה טראומטית, כך היא מעידה. מזל. אם ככה אנחנו נראים בלי טראומה, לא בטוח שהיינו רוצים לדעת מה היו המסקנות שלה אם המצב היה עוד יותר גרוע.

FORT GANSEVOORT

קורבנות חדשים, 2016. צילומי העבודות באדיבות האמנית וגלריה רוזנפלד
לא מחסלת חשבונות

”כישראלית, שהייתה כאן וקלטה את העלייה בשנות ה־90 אני מרגישה לא בנוח. אני מתביישת”, אומרת אחת המדריכות באגף החינוך של המוזיאון, במפגש של הצוות עם האמנית ושיחה מקיפה על העבודות. וצ’רקסקי־נאדי משיבה: ”זו לא הכוונה של התערוכה – להטיל אשמה. אני לא מחסלת חשבונות עם אף אחד ולא באה להגיד ‘אתם מודעים לכך שזה מה שעשיתם לנו?’ אלא לדבר על המצב כפי שהוא. אני חיה בישראל 27 שנים. אני מכירה את ישראל יותר טוב משהכרתי את אוקראינה”

אולי זוהי תחושת השייכות, וללא ספק הביטחון העצמי, שמסייעים לה לתעד באומץ את החוויה הקולקטיבית. או שדווקא בגלל אי־שייכות לכאן או לכאן, היא פיתחה יכולת לרחף מעל הדברים, שמאפשרת לה להתבונן ממעוף הציפור (ולנעוץ טפרים ברמשים המתרוצצים על פני האדמה. (במבט חד ואירוני היא נוגעת בנושא שלא רבים היו יכולים לתאר בכזאת כנות וקרבה, מבפנים ומבחוץ, מפעם ומהיום. ואף אחד לא יוצא מזה טוב: הישראלים הוותיקים – לא חשוב מאיזו עדה – גסי רוח ואטומים; העולים מצידם נעים בין רגשי התנשאות וקורבנות; המזרחים נאבקים בהם על משבצת רגשי הנחיתות ואילו האליטות הישנות מקבלות ציון נכשל במבחני האינטלקט והתרבות, המודעות העצמית והרגישות החברתית; העבודות משפילות, הדירה צפופה, הממסד מטופש ומתיש, העברית מעצבנת.

FORT GANSEVOORT

זויה צ'רקסקי-נאדי ואמיתי מנדלסון. צילום: אלי פוזנר, מוזיאון ישראל

FORT GANSEVOORT

עברית מזדיינת 2012

”עברית מזדיינת” היא כותרתו של אחד מציורי הסצנות הביתיות, שבו יושבים הורים צעירים וילדיהם וטורחים על לימוד העברית, בעוד שהסבא על הספה ויתר מראש וקורא עיתון ברוסית. ואם כבר זיונים – הציור שכותרתו ”העלייה של שנות ה-90” – ציור סמייפורנוגרפי ובו דמות אישה רזה ובלונדינית, רכונה בתנוחה מינית בהפניית עכזז מתריסה – עושה הקבלה מפורשת בין סטריאוטיפי הזונה הרוסייה שדבק בנשים, בעיקר צעירות ונאות, שהגיעו לארץ מברית המועצות המתפוררת, לבין העלייה הרוסית כולה, כפי שהיא נתפסת – בעיני מי? האם אלה אנחנו שנראים במראה המגדילה הזו? שהתערכה מציבה בפנינו

כמו ”העלייה הרוסית” גם ”החברה הישראלית” היא לא מקשה אחת. צ’רקסקי-נאדי מכירה בכך, אבל זה לא מונע ממנה לדווח על תחושות ההשפלה והרדיפה שעשו עלייה יחד עם העולים. שני צמדי תמונות (דיפטיך) (מציגים הקבלה של אחד לאחד בין המציאות העגומה והבריונות האנטישמית בקייב למציאות העגומה והבריונות הלעגנית של המקומיים כאן. אבל לא רק הבריונים התחלפו, גם התפריט, הנוף ומזג האוויר. למי שלא בא ”משם” היה קשה עד בלתי אפשרי לתפוס עד כמה השתנה והתהפך עולמם של העולים. מקור לחום, מאימפריה גדולה עד אין קץ לארץ קטנה ומסוכסכת, מאמת אחת לאחרת.

אולי זו תחושת השייכות והביטחון העצמי, שמסייעים לה לתעד באומץ את החוויה הקולקטיבית. או שדווקא בגלל אי-שייכות

FORT GANSEVOORT

לכאן או לכאן, היא פיתחה יכולת לרחף מעל הדברים, להתבונן ממעוף הציפור. במבט חד ואירוני היא נוגעת בנושא שלא רבים היו יכולים לתארו בכזאת כנות וקרבה, מבפנים ומבחוץ, מפעם ומהיום. ואף אחד לא יוצא מזה טוב

”פרבדה” – כותרת התערוכה, שפירושה ברוסית ”אמת” – שאולה משמו של עיתון הממשלה הרשמי בברית המועצות, שנודע לשמצה ככלי תעמולה לא אמין. העיתון פרסם באותה נשימה אמיתות ושקרים ששירתו את אדוניו, והפך לסמל לציניות של השלטון ולחוסר האמון של הציבור במנהיגיו ובכלי התקשורת המגויסים. ”היום היינו קוראים לזה פייק ניוז”, אומר אוצר התערוכה, אמיתי מנדלסון, אוצר ראשי לאמנות ישראלית במוזיאון ישראל

צ’רסקי-נאדי מנכסת את המילה ”פרבדה” במשמעותה המקורית והסימבולית גם יחד. בציוריה היא מתארת מציאות חברתית קשה, אך באותה עת היא טובלת את התמונה בזיכרונות ביתיים, בהגזמה הומוריסטית ובהטיה של הזמן שחלף. ”אני חושבת שהיום אני יותר קרובה לעצמי בגיל 14 מאשר כשהייתי בת 30”, היא אומרת. וזהו אולי ההסבר הפשוט ביותר, כיצד הגיעה לנושא התערוכה. ממרחק השנים והבגרות אפשר לחזור למרחב הביתי ולזכרונות הכי אינטימיים. ”מבחינת הציור, הרגשתי צורך לחזור לציור הבסיסי ביותר, כמו בבית הספר”

לחוגי ספורט צריך להירשם כבר ברחם

עבודותיה בעבר ”טיפול” בצביעות של עולם האמנות (בסדרת המוזיאונים שהוצגה בתערוכה ”ציור פעולה” ב־2006 בביתן הלנה רובינשטיין, (עסקו באנטישמיות) בתערוכה ”קולקציית יודאיקה” בגלריה רוזנפלד ב־2003, (במחאה חברתית) ”נשף הקורבנות” ב־2004, על האזרח הקטן כקורבן משרדי הממשלה (במרד הדורות) בראשית דרכה עם רותי נמט ובשיתופי פעולה בינלאומיים. (בשנים האחרונות היא חוזרת לציור ונוגעת יותר ויותר באישי ובחייה הפרטיים

למשפחתה היו חיים לא רעים בקייב, היא מספרת. עם סבא שהיה מנהל ברשת סופרמרקטים ממשלתית ולכן קרוב לצלחת; זוג הורים משכילים ששלחו את ילדיהם לשלל חוגים – שהממשלה מציעה בחינם – ורשמו את בתם המוכשרת לבית הספר האקדמי לאמנות) ”לחוגי ספורט היה צריך להירשם כבר ברחם. בגיל חמש כבר אמרו לאימא שלי שאני זקנה (מדי להתחיל חוג גלגליות”, היא צוחקת

FORT GANSEVOORT

FORT GANSEVOORT

איך התבשלה ההחלטה שלכם לעלות לארץ?

FORT GANSEVOORT

"זו הייתה פסיכוזה כללית. באותה תקופה הכול התחיל להתערער והגישה הייתה שכל מי שיכול – חייב לצאת", היא מסבירה. "היה לי מזל. ההורים שלי חיפשו בית ספר לאמנות שיהיה דומה למה שלמדתי ומישהו סיפר להם על תלמה ילון. בשבילי זה היה תזמון מושלם. בבית הספר שבאתי ממנו למדו בשיטה הכי קלאסית ונוקשה. במשך ארבע שנים למדו איך לצייר קובייה וכבר היה לי מספיק מקוביות. הגעתי לתלמה ילון בשיא של 'מות הצ'יור' בעולם המערבי. זה היה בשבילי משהו פרוע, כמו פאנק"

בתלמה ילון הכירה לראשונה אמנות מסוג אחר, פתוחה, ניסיונית. המפגש עם אמנות עכשווית, עם השפעת הסגנון והחופש של תרבות המערב היה עבורה כמו חנות ממתקים, והיא התמקמה בתוכה כילדת יומולדת. "אבל החופש הזה, שכביכול השיטה המערבית מציעה הוא בעירבון מוגבל, כי יש חוסר בידע בסיסי. יש משהו שלא גומרים לעולם ללמוד – איך להציב לעצמך משימות ואיך לפתור אותן. וכשאומרים 'תעשה איך שאתה רוצה' אמנים לא מקבלים כלים בסיסיים. שם (באוקראינה) זו קיצוניות הפוכה. כשסיימתי את תלמה ילון נסעתי לביקור בקיבוץ וראיתי בתערוכת בוגרים של החברים שלי שהם נשאר עם אותו דבר", אותו ציור קלאסי פיגורטיבי, בטכניקה מושלמת בלי לסטות מהשורה

היא עצמה נהנתה משני העולמות. הכישרון שלה זכה להכרה וסלל לה דרך בעולם האמנות הישראלי. "עברתי את המסלול – תלמה ילון, המדרשה, גלריה רוזנפלד"

לא כל צעיר מיד אחרי הלימודים נכנס לגלריה רוזנפלד

"זה נכון", היא מכירה שוב בכך שגם לתזמון ולמזל היה תפקיד בקריירה שלה, לצד הכישרון הבלתי מוטל בספק. ואולי גם האקזוטיות והקולקטיביות, או חיבתה לשיתופי פעולה: בתחילת הדרך התפרסמה כחלק מהצמד "רותי וזויה", עם רותי נמט, חברתה הטובה שהפכה לשותפתה ליצירה, מהתיכון ועד לעבודת הגמר במדרשה לאמנות. גם בהמשך היא יצרה לעצמה שותפויות וקליקות. היא חייתה מספר שנים בגרמניה (בברלין ובלייפציג) לפני כעשור, שם פגשה את האמן הרוסי אבדיי טראוגניאן, שנחשב למנטור ופרובוקטור ונאלץ לגלות מארצו. יחד הציגו ב-2008 תערוכה ביקורתית על עולם האמנות במוסקבה "אולגה סויבלובה היא חרא, או: סופו של השיח הביקורתי". לאחר מכן שבה לארץ וב-2010 הקימה את קבוצת הברביזון החדש, יחד עם ארבע אמניות שעלו כמותה מברית המועצות בשנות ה-90 – אולגה קונדינה, נטליה זורבוב, אסיה לוקין ואנה לוקשבסקי

אנחנו אוכלים שומן חזיר רוסי 2013

FORT GANSEVOORT

בדיקת כשרות 2016

במקביל, ובמשך כל השנים, היא ממשיכה לפעול בקו העצמאי והמזוהה שלה. בשנים האחרונות הקדישה תערוכה אחת לחיים האישיים שלה, לאחר שנישאה לסאני, מהגר־עבודה מניגריה שהכירה כשחיפשה דוגמנים לציור. יחד נסעו לבקר את משפחתו ותמונות מאפריקה התערבבו בציורים מגינת לוינסקי וחיי הפליטים בדרום תל אביב. תערוכה אחרת הקדישה למשתה בסגנון רוסי, שחגגה יחד עם אמן אורח ממוסקבה. הדים לאותו משתה ניתן לראות בציורי האוכל בתערוכה – המערבבים גבינות ונקניקים במקרר הסופרמרקט

על התערוכה הנוכחית היא עבדה עשר שנים לפחות, אולי אפילו כל החיים, אם לוקחים בחשבון את קיר הציורים המוקדמים שהאוצר מנדלסון החליט לייחד לו מקום. ציורי "צבר ועולה" ו"כאן אף אחד לא יקרא לך יהודון", משנת 1993 לצד תור לקניית לחם בשלג – זיכרונות ילדות שנבחנו מחדש כיום, כשהיא כבר אימא בעצמה. כאז גם היום, היא תופסת סיטואציות אנושיות על דקויותיהן, ובכנות ואירוניה היא מצליחה להעביר את ההתרששות אל הבד

"כשמציירים קריקטורה וגרוטסקה אפשר לקחת את הצבעים ישר מהשפופרת. להתעסק בדקויות זה מיותר. כשמדובר בציור יותר אטמוספרי צריך יותר לבנות את הניואנסים" – היא מסבירה את הבחירה שלה בצבעוניות עזה, כמעט ראשונית בחלק מהסצנות. אבל גם אם הגרוטסקה נראית לעתים כאיור של סיטואציות, היא מצוירת בשמן על בד, בטכניקה קלאסית משובחת ובגדלים לא שגרתיים, של שני מטרים ויותר

לא היית רוצה חלל גדול יותר לתערוכה?

FORT GANSEVOORT

"להיפך. אני אוהבת את החלל שדומה לקנה מידה ביתי. הייתי שמחה אפילו אם הייתה תלייה פטרבורגית, של תמונות בכמה שורות", היא מסבירה: "אני מציירת בסטודיו בדרום תל אביב והרבה פעמים כשתמונה גדולה מהסטודיו מגיעה למוזיאון היא פתאום מתגמדת יחסית לגובה ולמרחב של הקירות. בחלל התערוכה התמונות נראות בקנה המידה הנכון להן".

זו תערוכה שמחה

גם לטקסטים יש מקום חשוב בעבודותיה. הם מופיעים בדרך כלל במילה או שתיים, בכיתוב אקראי על חולצה או סטיקר, זועקת חולצתה של האם בסלון – Crazy – בכתובת על קיר בנוף, ולעתים הם הרהור או כותרת ליצירה, שכתובה בתוכה המשפחתי; "ישראל אינה מאמינה לדמעות" – כתובת על קיר מאחורי דמות "המנקה הרוסיה", אולי בפרפרזה על שם הסרט הרוסי זוכה האוסקר מ-1980 "מוסקבה אינה מאמינה בדמעות", שכאילו תיאר בפני העולם המערבי את המציאות הרוסית שמאחורי מסך הברזל; "פלאפל איציק" – אחת התמונות הפרובוקטיביות בתערוכה, שבה נראה גבר כהה שולח ידיים תאוותניות אל אישה בהירה עדינה. הציור עורר כעס על הגזענות כלפי מזרחיים (וגם ויכוח על מחירי הפלאפל בשנות ה-90). (אך צ'רקסקי-נאדי רואה אותו כתמונה מאוזנת למדי של השוליים הישראליים. אגב, מחיר מנה פלאפל עמד גם במוקד בדיחות מרושעות על זונות רוסיות בתקופת העלייה הגדולה

התערוכה כולה היא אוטוביוגרפית, אך יש בה חלקים קולקטיביים וחלקים אישיים יותר, תיעוד ברור לצד חופש אמנותי. "קורבנות חדשים" היא כותרתה של עבודת מפתח המקבלת את פני הבאים בכניסה לתערוכה: על כבש מטוס אל על פטרויטי נראים העולים כשהם עומדים לרדת אל קרקע המציאות. כך יוצר מנדלסון הקבלה בין הכניסה לתערוכה לכניסה לארץ "המובטחת". זהו ה"רגע לפני", רגע של התרגשות וציפייה, המקום שבו חרדת העקירה וההגירה נכבשת על ידי פנטזיות על מקום חדש וטוב

"המשפחה בציור היא משפחתה של זויה. היא עצמה מציירת כילדה קטנה משהייתה באמת והיא יורדת בהתלהבות לעומת הצעד המהוסס של ההורים והסבים. לבושם החורפי מנוגד לשמיים התכולים ולשני עצי הדקל המייצגים את המזרח המואר והחם", אומר מנדלסון. הדקל – סמל האוריינטליזם והמקומיות הילידית – חוזר בעבודות נוספות, בדרך כלל בזוג ובעליבות. "חודשים אחרי שהגענו, סבתא הייתה יושבת בדירה ומסתכלת בחלון. בכל פעם שהייתה רואה מטוס נוחת היא הייתה אומרת באנחה: הנה מגיעים קורבנות חדשים", היא מתארת.

המבט שלה סורק ללא רחמים אספקטים של חיי היום-יום – מעבודות ניקיון בבית שבו השפע ניכר בנון שלנטיות, ושקית במבה ישראלית-מאוד נשלפת מתחת לספה ("למנקה הרוסייה בטח יש תואר שני בפיזיקה", היא מעירה בסרקסטיות), לרגעי מתח ומצוקה, שאותם היא מגחיכה. משחק קלפים תחת הפגזות במלחמת המפרץ, בדיקת הכשרות שבה מבצבץ מהסיר אף של חזיר מול אפו החטטני של הבודק, או "ברית מילה של הדוד יאשה", ציור שנראה יותר כמו עלילת דם

"אני חושבת שיש הרבה אופטימיות בציור שלי. זו בסך הכול תערוכה שמחה", אומרת זויה

איפה האופטימיות? זה נראה נורא קשה

"אני בן אדם אופטימי. אלה החיים, הכול בסדר", היא אומרת. "מאז פתיחת התערוכה אני מקבלת המון תשומת לב ותגובות, יותר מכל תערוכה אחרת שעשיתי. זה כיף". למרות שהיא מצהירה שהיא לא עוסקת בחיסול חשבונות, מסתבר שגם בצד הרוסי יש מי שמרגיש לא בנוח. "רוב התגובות דווקא מאוד אוהדות. חוץ מהטוקבקים באתרים ברוסית, שם יש כאלה שגוערים בי שאני הורסת את הדיסקורס הפטרויטי"

ומה הלאה? איפה את רואה את עצמך בעוד כמה שנים?

FORT GANSEVOORT

במובן, "היא צוחקת, ורצה להוציא את הילדה מהגן MOMA" ב-